

Çeviri

Frail Frontiers?*

Giovanni LEVI

Çeviri: İlker KÜLBİLGE*

Kırılğan Sınırlar

“Mikro tarih” ile “global tarih” terimleri bir yığın karışıklığın kaynağı oldu: başlangıçta tarih yazımına ilişkin belirgin ihtisas alanlarına işaret eden “mikro” ve “global” ifadeleri, kısa süre içinde, altına çok farklı yöntemlerin sığındığı şemsiyelere dönüştüler. Aslında “mikro”nun niyeti yalnızca küçük şeylerden ve yerel tarihten, “global”in niyeti de sadece geniş bölgelerden veya birbirlerine uzak farklı mekanlarda meydana gelmiş olayların tarihinden söz etmek değildi. Bu çok basite indirgenmiş görünüm, mezkur metotların başlangıçta ürettikleri yenilikçi bir çok temel unsurun gözden kaçmasına yol açtı. Şimdi bir de “global mikro tarih” hakkında konuşmaya başlamak daha fazla yanlış anlamaya yol açma riskini göze almak manasına gelecektir; mecazi anlamda ifade edecek olursam, aslında akraba olmaktan bir dereceye kadar hoşlansalar da, farklı hedefleri olup birbirlerini de pek iyi tanımayan ve çok farklı karakterlere sahip iki kişinin evlenmesini desteklemenin yol açacağı risklerden söz ediyorum. Bu yüzden; bu iki metodun amaçlarını, birbirlerine yakınlıklarını ve aralarındaki farklılıkları netleştirmeye matuf birkaç öneri sunmak istiyorum.

Hem mikro tarih hem global tarih, çift kutuplu bir dünyanın sona ermesinin yarattığı bunalımın hatta travmanın doruk noktasına ulaştığı bir dönemde ortaya çıktı ve anlamlı bir biçimde de iki belirgin alan seçimini açığa vurdu: 1980’lerin başında oluşmaya başlayan mikro tarih, geçmişin ve şimdinin daha da belirgin bir hal alan siyasi, sosyal hatta kültürel krizlerinin ilk önemli belirtilerine dikkat

* “Frail Frontiers?”, *Past and Present*, vol. 242, Issue Supplement 14, November 2019, ss. 37-49. Bu makale “Avrupa Birliğinin Ufku 2020” programı (ve 638578 numaralı hibe sözleşmesi) kapsamında olmak üzere, Avrupa Araştırma Konseyi’nden temin edilen finansman desteği ile açık erişime dahil edilmiştir.

* Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Öğretim Görevlisi Dr..

çeken bir okuma biçimi önererek, iki süper güç arasındaki dengenin yönettiği nispeten istikrarlı bir dünyanın oldukça sabit ve mekanik modellerini takip eden bir tarih yazımı tarzına ve daha genel olarak da bir sosyal bilim zihniyetine karşı çatışmacı bir tavır takınarak ortaya çıktı. Bu gelişme, o tarihlerde sosyal bilimleri ve hele de akademik tarih pratiğini henüz tam olarak etkisi altına almamış olan yaygın bir duygunun ürünüydü. Teşvik ettiği şey ise, tarihsel fenomenin iç mekanizmasına odaklanan küçültülmüş bir ölçek kullanmak ve yüzeyde bulunduğu halde hemen göze çarpmayan önemli detayları tanımlamak için de, bu tür detayları bir mikroskop ile incelemektir. Metot, farklı olabilen ve genellenebilir cevaplar gerektirmeyen umumi soruların nasıl ortaya çıkarılabileceğini bulmayı hedefliyordu ve bunu da herbiri spesifik olma özelliği taşıyan vakalara, olaylara, mekanlara, nesnelere ve bireylere yakından bakarak yapmayı teklif ediyordu. Tarih de bu durumda, mekanik olarak üretilmeyen fakat teamüllere, kurumlara, eylemlere ve bireylerin kişisel yorumlarına göre çeşitlilik gösteren genel soruların ve bu sorulara verilen spesifik cevapların bilimi oluyordu. Dolayısıyla, mikro tarihi karakterize eden şey çalışılan fenomenin “mikronluk”u değil, gerçekleri ve ilgili konuları vurgulamaya matuf mikroskopik okuma itiyatıdır. Bu bakış açısına göre küçük bir köydeki veya tahdit edilmiş bir bölgedeki olaylar veyahut terhis edilmiş bir askerin yaşadığı psikolojik değişimler ya da bir grup isyancının davranışları, bir kardinalin Galileo hakkında kaleme aldığı mektubun yakından incelenmesinden veya Piero della Francesca’nın Hz. İsa’nın kırbaçlanmasına ilişkin tasvirinden daha önemsiz değildir.¹

Buna mukabil global tarih bir araştırma modeli olarak, çift kutuplu dünyanın sonra ermesinden sonra yani belirsizliğin ve tahmin edilemezliğin karakterize ettiği yeni bir dünyanın belirlediği özellikle 1990’lardan itibaren zühür etti. Bu dünya, birbiriyle kesinlikle bağlantılı olup ekonomik ve finansal farklılıklara duyarlıydı ve gelişmeye başlayan yeni bilgi teknolojilerine boyun eğmişti. Mezkur dünya, eylemleri öngörülemez olduğu kadar kontrol de edilemez olan çok sayıda yeni ve dominant alt-emperyal merkezin ve aynı zamanda nüfus hareketlerinin, farklı siyasi organizasyonların, direniş hareketlerinin, kültürel etkileşimlerin ve ayrıca zengin ile fakir arasında gittikçe kutuplaşmış olup yeni milliyetçilikleri, yeni parçalanmaları ve yeni ayrımcılıkları kışkırtan sosyal yapıların çevresinde temerküz etmişti. Bu, siyasi kontrolden yoksun, düzensiz, çatışmacı ve tehlikeli bir küreselleşmeydi.

Global tarih ile mikro tarihin bugünlerde “istikrarsız” ve “düzensiz” sıfatlarıyla anıldığı göz önüne alınırsa, bu iki tarih yazımı tarzı arasındaki farklılıklara mekan, zaman, kaynaklar, rasyonalite ve siyasi nitelikler gibi birkaç

¹ Burada tabii ki, Torino’daki Einaudi yayınevini 1980’lerde “Mikro tarihler” serisinden bastığı ve bu yaklaşımı başlatmış olan çalışmalara atıfta bulunuyorum. Bu seri Carlo Ginzburg, Piero Redondi, Franco Ramella, Alain Boureau, Edoardo Grendi, benim ve diğer başka yazarların kitaplarını yanı sıra, Natalie Zemon Davis ve Edward P. Thompson’ın çevirilerini de içeriyordu. Aynı dönemde, *Quaderni Storici* dergisi Edoardo Grendi, Carlo Poni ve diğer başka yazarların mikro tarih hakkında kaleme aldıkları çok sayıda makaleyi yayımladı.

ana tema bağlamında bakmak bana yararlı bir alıştırma olacak gibi görünüyor. “Dolaşık” tarih^{2*}, uluslar ötesi tarih, dünya tarihi, bağlantılı tarih^{3**} ve benzeri çok sayıda tanım ve nüans ile etiketlenmiş⁴ veya bunları içermiş olmasına rağmen, global tarihin her şeyden evvel iki temel ve farklı yaklaşımı geliştirdiğini açıklığa kavuşturmamız gerekir. Bu yaklaşımlardan ilki, bir fenomeni daha anlaşılır hale getiren zamansal ve mekansal çalışmalardır. Görünüşte farklı durumlar arasındaki bağlantıları vurgulayan bu çalışmalar genellikle Avrupa merkezli bir perspektifi benimserken ulus devletlerin merkezî rolünü ise reddeder. Bu yaklaşım, örneğin farklı kalkınma biçimleri, sözde “büyük kopuş”⁵, dünyanın büyük parçalarını bir araya getiren fikirlerin veyahut unsurların ehemmiyeti⁶ ve oldukça farklı ekonomiler⁷ arasındaki ticari (ve diğer) ilişkiler gibi tartışmaları ele alan çalışmaları kapsamaktadır. İkinci yaklaşım ise daha ziyade farklı kültürleri ve pratikleri birbirine bağlayan ağları gözden geçirmektedir.⁸ Birinci metot tam olarak yeni sayılmaz (bunlara örnek olarak mukayeseli tarih veya şeker, patates ya da morina balığı gibi belirli ürünleri ele alan uluslar ötesi çalışmalar zikredilebilir); bununla birlikte, global tarih olarak en sık referansta bulunulan akım budur, çünkü diğer şeylerin yanı sıra, çok sayıda akademisyeni araştırma yapmak için dünyanın dört bir yanındaki uzak ülkeleri gönderme, arşivlerle meşgul olma ve dünyanın, Batılı tarihçilerin dikkatini nadiren çekmiş olan bölgelerindeki dilleri çalışma erdemine sahiptir.⁹ Belki de “bağlantılı tarih” olarak daha isabetli bir şekilde tanımlanan ikincisi ise, Annales Okulu’nun, aslında

² Ç.n. *Entangled history*: Dolaşık tarih. Bir tarih yazımı perspektifidir. Kültürlerarası bir bakış açısına sahiptir. Fikirlerin ve insanların ulusal sınırları aşarak katettikleri karmaşık yolların izini sürmeye çalışır.

³ Ç.n. 1990’larda ABD’de ortaya çıkan ve Global Tarih’ten türetilen bir tarih yazımı metodu. Bu metot, farklı analiz ölçekleri arasında gidip gelir. Çoklu etkileşimlere ile toplumların birbirleriyle karşılaşmalarını nasıl deneyimlediklerine odaklanır ve olaylar ile gelişmelere ulusötesi bir ölçekten bakar.

⁴ Bkz. Sebastian Conrad, *What is Global History?*, Princeton, 2016 [*Küresel Tarih Nedir?*, çev. Deniz Saldıran, Küre Yayınları, İstanbul 2021]; Jeremy Adelman, *What is Global History Now?*, <<https://aeon.co/essays/is-global-history-still-possible-or-has-it-had-its-moment>>, 2 March 2017 (erişim tarihi 10 Haziran 2019).

⁵ Kenneth Pomeranz, Steven Topik, *The World that Trade Created: Society, Culture and the World Economy, 1400 to the Present*, New York, 1999; Kenneth Pomeranz, *The Great Divergence: China, Europe and the Making of the Modern World Economy*, Princeton, 2000 [Benim burada “büyük kopuş” olarak çevirdiğim “great divergence” kavramı, bazı metinlerde “büyük ayrışma” ya da “Avrupa mucizesi” şeklinde tercüme edilmiştir. Kavramdan kasıt, Batı dünyasının ekonomik gelişmeyi sınırlayan modern dönem öncesine ait engelleri aşması ve dünyanın geri kalan kısmı ile kendi arasındaki iktisadi gelişmişlik ve zenginlik farkını özellikle 19. yy’dan itibaren hızlı şekilde açmasıdır, çev. notu].

⁶ Sven Beckert, *Empire of Cotton: A Global History*, New York, 2014 [*Pamuk İmparatorluğu*, çev. Ali Nalbant, Say Yayınları, İstanbul 2020].

⁷ Örneğin bkz., Christopher Alan Bayly, *The Birth of the Modern World: Global Connections and Comparisons, 1780-1914*, Oxford, 2004 [*Modern Dünyanın Doğuşu, Küresel Bağlantılar ve Karşılaştırmalar 1780-1914*, çev. M. Neva Şellaki, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2022; *Modern Dünyanın Yeniden İnşası, Küresel Bağlantılar ve Karşılaştırmalar 1900-2015*, çev. Eren Buğlalılar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2022]; Maxine Berg, *Luxury and Pleasure in Eighteenth-Century Britain*, Oxford, 2005.

⁸ Örneğin, John-Paul A. Ghobrial, “The Secret Life of Elias of Babylon and the Uses of Global Microhistory”, *Past and Present*, no. 222 (Feb. 2014), ss. 51-93; Romain Bertrand, *L’histoire à parts égales: récits d’une rencontre Orient-Occident (XVIe-XVIIe siècle)*, Paris, 2011.

⁹ Sydney Wilfred Mintz, *Sweetness and Power: The Place of Sugar in Modern History*, New York, 1985; Redcliffe Salaman, *The History and Social Influence of the Potato*, Cambridge, 1985; Mark Kurlansky, *Cod: A Biography of the Fish that Changed the World*, New York, London, 1997.

mikro tarih ile çok sayıda ortak noktası olan 1960'lardaki "bütüncül tarihi"ne kadar uzanmaktadır. Benim ilk eğilime müteallik bazı şüphelerim var ve burada mevzubahis edeceğim şey de zaten budur.

Mekân

Global tarih pratisyenleri için mekân genellikle üç şey ifade eder: geniş çaplıdır ve birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte coğrafi olarak birbirine uzak bölgeler arasındaki cari ilişkilere atıfta bulunur; siyasi sınırların ele alınan ekonomik ve kültürel ilişkilerin gücüne kıyasla zayıf olduğunu iddia eder ve son olarak da, ulus devletlerin özelliklerine göre tanımlanmış olmakla birlikte siyasi bölgeleri aşan bağlantıları merkeze alır. Ancak metodun bu yönü sık sık göz ardı edilir çünkü "birbirine uzak" kavramı genellikle Avrupa uluslarına (özellikle de İngiltere'ye) ve ulus devletlerin farklı çizgilerde geliştiği Asya'nın, Afrika'nın ve Latin Amerika'nın bazı bölgelerine atıfta bulunur. Mamafih tarihçiler arasında, siyasi sınırlar ile tanımlanan devletlerin mukayeseli tarihini tasvip etme konusunda genel bir tereddütün bulunması normaldir. Global tarihin konu edindiği mekanlar tümüyle coğrafi ve kantitatif olup devletler, uluslar veya bir merkez tarafından tanımlanmazlar. Mikro tarih, kültürel bir veri bağlamında olmak üzere, bir mekânın sembolik önemi ile daha ilgilidir. Bu yüzden de "belirli bir konuya"ya odaklanır ve bu konu, meseleyle alakalı olan farklı aktörler tarafından farklı nitelikler ile mücehhez kılınabilir. Bu "belirli konu" yalnızca kendi coğrafi konumuyla değil, aynı zamanda geniş yelpazeli bağlantılar tarafından ihata edilebilen veya belirlenebilen ve bu sayede geniş alanlara yayılmış diğer mekanlarla ilişkilendirilebilen bir "yer"e ve "belirli bir durum"a merbut bir "değer" ile de tanımlanabilir. Bana öyle geliyor ki mikro tarih mekansal boyutlardan çok, çalışılan belirli fenomenlerin inşa ettiği anlamlar ve karşılıklı ilişkiler tarafından karakterize ediliyor ve mekanları da mütemediyen gelişen kültürel ve sosyal yapılar olarak yorumluyor.¹⁰

Zaman

Global tarih açısından "zaman", meseleye küreselleşme hakkında süregiden tartışma bağlamında baktığımızda bile, homojen ve evrilen bir gerçeklikle ilgilidir. Global tarih, "zaman"ı tarihselci bir perspektifte inceler ve bunu da tek bir "an"ın içinde bir araya gelebilen farklı zamansallıkların birbirleriyle münasebet kurmasına izin vermeden yapar. Buna örnek olarak yine Kenneth Pomeranz'ın kitabı gösterilebilir; bu kitapta zaman periyotları, genel bir yorumlama modeli olarak görülen "gelişim" ve "modernizasyon" kavramlarına merbut bir anlayışla bağlantılıdır. "Küresel" başlığı altında toplanabilecek çalışmaların büyük bölümünün, Batı kapitalizminin gelişmesinin dominant anlatı

¹⁰ Bkz. Angelo Torre, *Luoghi: La produzione di località in età moderna e contemporanea*, Rome, 2011; Angelo Torre, "Micro/macro: local/global? El problema de la localidad en una historia especializada", *Historia Critica*, lxxix (2018), ss. 37-67. Burada Christian de Vito ile hemfikirim, "History Without Scale: The Micro-Spatial Perspective", *Past and Present*, vol. 242, Issue Supplement 14, November 2019, ss. 348-372 [Bu makalenin çevirisi, *Tarihyazımı* dergisinin 2022 Kış sayısında yayımlanmıştır, çev. notu].

olduğu son üç yüz yıla odaklandığı da doğrudur. Bunun sonucu ise, dünyanın geri kalanına kapitalizmin gelişmesinde bir şekilde bir rol tanırken bile, teleolojik ve Avrupa/Amerika merkezli bir perspektifin istenmeden de olsa tahkim edilmesi olmuştur. Bu çalışmalardaki illiyet, çizgisel bir kronolojiye sahip olan olayların sırf art arda gelmesinin nedensel bir özellik ve hatta gelişmiş ve küresel bir dünyaya doğru istikrarlı bir ilerleme niyeti olarak telakki edilmesi hasebiyle, çoğunlukla çizgisel bir tarzda gelişir ve yakın tarihli olaylar da olan bitenlerin sebeplerini belirlemek hususunda büyük öneme sahiptir.

Mikro tarih, “zaman ayrımları” ve “tarihselci modeller” sözkonusu olduğunda daha uygun bir seçenektir ve bu bağlamda da “kronolojik açıdan eşzamanlı olan vakaların, kendi zaman eğrilerinde farklı yerler işgal etmesi umulur... bu eşzamanlı vakalar aynı periyotta yer alırlar ama zamanları farklıdır... bu durumda, belirli bir tarihsel anda, lokasyonları farklı bölgelerde bulunduğu için yalnızca biçimsel anlamda eşzamanlı olan birçok olayla karşı karşıyayızdır.”¹¹ Siegfried Kracauer’a göre farklı zamansallıklar aslında, yorumlanmış veya muhtelif şekillerde özümsemiş karşılıklı etkiler doğuran ve birbirleriyle de genellikle önemli ölçüde uyumsuz ve bağlantısız olan okumalarımız esnasında karşılaştığımız veya ihtilafa düştüğümüz ekonomik, kültürel ve sosyal durumların ortaya çıkardığı konuların araştırılmasında merkezi bir öneme sahiptir. Dolayısıyla mikro tarih, olayları doğrusal olmayan bir şekilde birleştiren rüyalarımızın zaman çerçevelerine benzer şekilde, uzak ve yakın zamanlarda meydana gelen nedenlerin birbirlerine öngörülemeyen bir şekilde karıştıkları bir zaman anlayışını benimser. Mesela bu bağlamda olmak üzere, günümüz dünyası üzerindeki etkileri insanların inançlarının teolojik kökenlerinden giderek koptuğu fakat buna mukabil süregelen bilinçsiz davranışların¹² yine de bir tortu bıraktığı uzak ve yakın “geçmişler”in bir terkibi tarafından üretilen dinlerin rolünden, ya da kavramların ve dillerin evrimlerinin ve anlamlarının, uzak bir geçmişi ve aynı zamanda bunların farklı bağlamlardaki mutasyonlarını beraberlerinde nasıl taşıdıklarından söz edilebilir.¹³

Kaynaklar

Global tarih ile mikro tarihin tarihî kaynaklara yaklaşımları da çok farklıdır. Global tarih araştırması, büyük alanları ve uzun zaman dilimlerini ihata etmek için örneğin hem veri tabanlarına veya lokal araştırmalar gibi başkaları tarafından yapılmış araştırmalara hem farklı çok sayıda dilde üretilmiş fakat halihazırda tercüme edilip homojenleştirilmiş ikincil kaynaklara ister istemez dayanma eğilimindedir. Global tarih, Batı tarihçiliğinin geleneksel olarak

¹¹ Siegfried Kracauer, “Time and History”, *History and Theory: Studies in the Philosophy of History*, vol. VI, 1966, s. 68.

¹² Giovanni Levi, “Für eine politische Anthropologie der katholischen Staaten des Mittelmeerraums”, Franck Hofmann, Markus Messling (eds.), *Fluchtpunkt: Das Mittelmeer und die europäische Krise*, Berlin, 20171, ss. 141-156.

¹³ Quentin Skinner, “Meaning and Understanding in the History of Ideas”, *History and Theory*, viii (1969), ss. 3-53; Carlo Ginzburg, *Nondimanco: Machiavelli, Pascal*, Milano, 2018.

kullanageldiklerinden farklı olan arşivlere ve belgelere de genellikle pek aşına değildir.

Buna karşın mikro tarih, arşiv belgelerinin ve tarihçilerin bilfiil aradıkları bütünleyici her türlü kaydın, kapsamalarını epeyce daraltmak şartıyla, okunmasını temel değer haline getirir. Mikro tarihin titiz odaklanması, belgelerin belirgin içeriklerini derinlemesine inceleyerek belgeleri “sayfanın marjlarını aşarak” okumayı ihtiva eder ve bunu da kullanılan dilin ama dolaylı çağrışımlarında ama gayri ihtiyari imalarında mevcut olan bütün gizli ipuçlarını meydana çıkarmak amacıyla yapar. “İstisnai normal” kavramı tam olarak hem beklenmedik ve olağandışı olanın hem aracısız ve farkında olmadan aktarılan bilginin bize söyleyebileceklerinin altını çizmek anlamına gelir.¹⁴

Siyasetler

İki yaklaşımı birbirinden ayıran ve “siyasi” olarak isimlendirebileceğimiz başka bir yön daha var. Global tarih son zamanlarda çok başarılı bir dönem yaşamakta ve uzun zamandır Avrupa merkezli bir dünya okuması yapmakta olan ülkelerde fonlarla ve üniversite kürsüleriyle ödüllendirilmektedir. Batı dünyası; ulus devletlerin rolünün, finansal mekanizmalar ile siyasi denetimden kaçan uluslarüstü güçlerin ekonomik olarak etkili olduğu bir dünyada zayıflamasına odaklandığı için, global tarih de kendi Avrupa merkezli bakış açısını makabline şamil eleştirmeye başladı, çünkü diğer bakış açıları kaotik bir biçimde de olsa dünya sahnesinde güçlü bir şekilde ve aniden ortaya çıktılar. Dolayısıyla, eski sömürgeci ve kapitalist güçler dünyanın uzun bir süre periferik ve bilfiil “tarihsiz” olarak kabul ettikleri diğer bölgelerine yönelik yeni bir dikkat geliştirirken, aynı ülkelerden (Çin ve Hindistan gibi) bazıları da kendi rollerini üstlenip Asya ve Afrika’nın sömürge geçmişine sahip “yeni” ulus devletlerinden sadır olan ve doğal olarak modern devlet realitelerinin inşası ile ilgilenen yeni perspektifler meydana getiriyorlar. Batı’nın sabık ekonomik ve siyasi egemenliği, mezkur egemenliğin düşüşe geçtiği şu günlerde, Avrupa/Amerika merkezli bir ideolojiyi hâlâ pürneşe teşvik eden bir tarih yazımı formunda ve şu bakış açısıyla yeniden canlandırılmaktadır: “Biz her zaman en iyisidik, her ne kadar diğerlerinin neden bizim kadar başarılı olmadığını araştırmak yararlı olsa da, yine de üniversitelerimiz, ortak dilimiz, literatürümüz ve dünyaya artık yön vermemekle birlikte tarih çalışmalarına hâlâ hükmeden “önce bizim Amerikamız” veya “önce bizim Britanyamız” anlayışı, önemli ideolojik sonuçlara da muhtevi olan bu dramada her iki rolü de yani hem kaybedenleri ve kazananları hem Avrupa merkeziliğinin mücrimlerini ve Avrupa merkeziliğinin reformcularını

¹⁴ Edoardo Grendi, “Microanalisi e storia sociale”, *Quaderni Storici*, xii (1977), ss. 506-520; a.g.y., “Ripensare la microstoria”, *Quaderni Storici*, xxix (1994), ss. 539-549; Simona Cerutti, Isabelle Grangaud, “Sources and Contextualizations: Comparing Eighteenth-Century North Africa and Western European Institutions”, *Comparative Studies in Society and History*, lix (2017), ss. 5-33.

oyunuyor.¹⁵ Özetle, biz Batılılar dünya hakimiyeti ve öz eleştiri konusunda en iyimiz ve çok kısa süre içinde global kapitalizmin Avrupa merkezilik ve milliyetçilik gibi utanç verici yönlerinden arınmış yeni ve tam bir tebcilini üretme konusunda da en iyisi olacağız.”

Zımnı olup küreselleşmiş bir dünyada bile üstün olmak isteyen bu ideoloji güçlü bir kültürel doz barındırıyor. Siyasi ve standardize edici bir veçheye sahip olduğu için endişe verici bulduğum bu yön, son otuz yıldır güya muzaffer olan fakat son siyasi ve ekonomik krizlerle birlikte zayıflığını ve azami limitlerini de ortaya koymaya başlamış bir küreselleşmeye hükmeden “müktesep haklardan” kesinlikle arınmış değildir. Jeremy Adelman, *What is Global History Now?* başlıklı kitabında şu tespiti yapıyor: “küresel” denen kavramın bir çalışma konusu olmadığını, aksine bağlantılara, ölçeğe ve bilhassa da entegrasyona yapılan bir vurgu olduğunu unutursak eğer, “global tarih metodunun” İngilizce konuşan dünya tarafından, Öteki’ni aslında bizim terimlerimizi ve bizim dillerimizi kullanarak kosmopolitan bir anlatıya entegre etmek için kullanılan başka bir icat olduğu sonucuna ulaşmamak zordur”. Adelman’ın düşüncesine göre yalnızca “entegrasyon”u değil “çözülme”yi de hesaba katan ve karşılıklı bağımlılığın yalnızca nimetlerini değil bedellerini de dikkate alan “küresel hayat anlatıları”na ihtiyacımız var”.¹⁶ Aynı tehlikeden söz eden Sanjay Subrahmanyam, bu çok tartışılmış global tarihi belli bir ihtiyatla ele almamızı öneriyor. Ona göre “Global tarih bir dizi tartışmanın merkezinde bulunmaktadır. Bazen de, Amerikan akademik emperyalizminin güzelim (Avrupa) ulusal tarih geleneğini yok etmek ve bunun yerine emperyal ve emperyalist bir perspektifi ikame etmek arzusundan başka bir şey olmadığı düşünülmektedir”.¹⁷

Rasyonalite meselesi

Şimdi, global tarih ile mikro tarih arasında bulunan gizli ve temel iki farklılığa değinmek istiyorum. Sosyal bilimler son dönemlerde, “geçmiş”e ve “şimdi”ye ait gerçeklerden hareketle bireysel ve kolektif davranışları belirleyen bir dizi yasa istihraç etmenin mümkün olup olmadığını tahkik etmek anlamında olmak üzere, rasyonaliteyi sorgulamakla çok meşgul olmaktadır. Özellikle sosyal antropoloji, aklın muhtelif toplumlarda konuşlanmasındaki farklılıklarla uzun zamandır ilgilenmekte, fakat incelenen toplumların dahili bir homojenliğe sahip olduğunu varsayarken, buna mukabil bu konuya ilişkin açıklamaları bağlamlardaki farklılıklarda arayan fonksiyonalist bir okuma yapmakta ısrar etmektedir. Fredrik Barth, Clifford Geertz’e itiraz ettiği Balinese Worlds isimli

¹⁵ Bkz. Vivek Chibber, *Postcolonial Theory and the Specter of Capital*, London, New York, 2013; Rosie Warren’in editörlüğünü yaptığı şu eserde Partha Chatterjee’nin giriştiği tartışmaya bkz., *The Debate on Postcolonial Theory and the Specter of Capital*, London, New York, 2017.

¹⁶ Adelman, *What is Global History Now?*, s. 15.

¹⁷ Sanjay Subrahmanyam, *On the Origins of Global History*, <<http://www.openedition.org/6540>>, trans. Liz Libbrecht, s. 25. İngilizce çeviriden alıntı yapıyorum, fakat makalenin aslı Fransızcaydı, “*Aux origines de l’histoire globale*”, Paris, 2014. “Avrupalı” terimi, makalenin Fransızca aslında yoktu. Niçin “Avrupalı”? Amerikan üniversitelerinde “tarih” ile “Amerikan tarihi” bölümleri arasında yapılan ayırım bir sorun teşkil etmiyor muydu?

eserinde, aklın her toplumda sadece müesses ortak normlar çerçevesinde değil farklı şekillerde de kullanıldığını ve bu durumun bir dizi olası tercih ve davranışın önünü açtığını göstererek, bu basitleştirmeyi eleştirdi.¹⁸ Aynı mesele, son zamanlarda ekonomi teorisi üzerinde de baskı oluşturmuş durumdadır. İnsanlar arasında, genel teorilerin formüle edilmesine ve gelecekteki davranışların öngörülmesine imkan tanıyan yaygın bir davranış mutabakatı bulunduğu varsayımı üzerine inşa edilmiş olan ekonomi teorisi mekanlara, bağlamlara, kültürlere, geleneklere ve bireylerin heveslerine göre farklı şekiller alan psikolojik tepkilerin nisbi tahmin edilemezliği yüzünden krize sürüklendi. “Gerçek” erkeklerin ve kadınların homojen olmayan davranışları; farklı bilgi teorilerinden Herbert Simon’un “sınırlı rasyonallitesine”, Leonard J. Savage’in veya Harvey Leibenstein’in belirsizliğine, John Elster’in katı rasyonallığına, Amos Tversky ve Daniel Kahneman’ın ekonomik davranışın olasılığı teorisine, Amartya Sen’in veya Albert Hirschman’ın ahlak felsefesine ve Richard Thaler’is davranışsal analizi’ne kadar uzanan bir yelpazede olmak üzere, ekonomi teorisinin yeniden yorumlanmasında ve yeniden formüle edilmesinde merkezî bir konuma yerleşti.¹⁹ Bu konuya ilişkin mesai halen devam etmektedir.

Tarihçiler ise bu hususta geriye düşmüş durumdadır: tarihsel aktörlerin psikolojisine ilişkin herhangi bir araştırma, bedihi olanın banal tekrarlarıyla sınırlı kalma eğilimine sahiptir. Bana öyle geliyor ki, tarihselci realizm ile birlikte global tarih burada bilhassa basite indirgenmiştir, çünkü bireyler bu tür araştırmalarda genel bir yeknesaklığın içinde kaybolurlar. Ekonomi bir öngörü bilimi olmayı hedeflerken, şeylerin nasıl sonuçlandığını bilen tarih ise, bizi sonuçlara ulaştıran nedensellik zincirini çoğu zaman aşırı şekilde basitleştirir.

Buna karşılık mikro tarih rasyonallite hakkındaki tartışmalara katkı yapmaya çalıştı ve bunu da sadece bireysel düzeyde değil, bazı önemli sonuçlar içeren kendi özel endişelerinden birini mesele haline getirerek ve aynı zamanda mağlupların rollerini, alternatif programlarını ve artçı direnişlerini değerlendirip onların sesine kulak vererek yaptı.

Genelleme

Bir ikinci ve çok önemli fark, tarihte ne zaman ve nerede genelleme yapılabileceğiyle ilgilidir. Kracauer genellemenin, genel olay örgüsü ile uyumsuzluk gösteren somut gerçeklerin bastırılmasına yol açması dışında, çizgisel bir tarihselci ilerleme fikrini dayatma, tıpkı suçlunun kim olduğunu bildiğimiz halde suçlunun gizli kaldığı bir polisiye romandaki gibi, gerçek dünyada da mevcut olan bütün bozulmaları, yanlış başlangıçları veya tutarsızlıkları gizleme riski taşıdığına altını bilhassa çizmiştir. Kracauer, genel ve özeline belli bir noktada muhakkak şekilde buluşmadıklarını iddia etmiştir: ona

¹⁸ Fredrik Barth, *Balinese Worlds*, Chicago, 1993, ss. 163-171; Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, New York, 1973 [*Kültürlerin Yorumlanması*, çev. Hakan Gür, Dergah Yayınları, İstanbul 2020].

¹⁹ “Introduction”, Louis-André Gérard-Varet, Jean-Claude Passeron (eds.), *Le modèle et l'enquête: Les usages du principe de rationalité dans les sciences sociales*, Paris, 1995.

göre entelektüel dünyanın ve insanların hayat tecrübelerinin homojen olmayan yapısını ve birbirleriyle örtüşen mevzubahis zaman dilimlerinin çoğulluğunu anlamak, “eşit muamele” prensibi ile uyumlu gibi görünmektedir.²⁰ Benim görüşüme göre bu konuda biraz daha ileri gidebiliriz; şüphesiz, hiçbir şey içeriğinden ayrılamaz ve bunu kesinlikle nazarı itibara almak zorundayız; fakat mikro tarih bizi, mikroskop altında incelediğimiz belirli olguların önerdiği daha genel soruların neler olduğunu sormaya teşvik ediyor. Sosyal bilimler ve sosyal tarih tarafından konuşlandırılan kavramların içinde gizlenmiş o çok genel vizyonların arkasında beliren şey nedir? “İşçi sınıfı”, “demokrasi”, “Katoliklik” hatta “Barok” benzeri aşırı kapsamlı terimlerden daha derine inerek ne anlayabiliriz? Böyle yöntemlerin çağrıştırdığı yeni sorular gerçekten nelerdir? Bu sorular farklı cevapları meydana çıkaracak olan, fakat aynı zamanda fazla basite indirgenmiş bir genelleme modelinin ürettiği umumi sorulardır. Bu durumda mikro tarih açısından “tarih”, genel soruların ve “sınırlı” cevapların bir disiplini. Bu türden yersiz genellemelere dair bir örnek vermek gerekirse, ironiyi mazur göreceğinden emin olduğum Jan de Vries mikro tarihin, “geniş anlamıyla bakacak olursak”, “insani ölçekteki küçük anlatılardan oluşan”, “hedeflerine ulaşmak için kabul görmüş bir metodolojiden yoksun bulunan”, “bunun, insan failliğini onurlandırmanın ve yeniden keşfetmenin ve tesadüf ile özneliğe yer açmanın tek yolu olduğu inancına sahip olan”, “sosyal bilim tarihine, Annales Okulu modellerine ve özellikle de ekonomi tarihine yönelik bir düşmanlık tarafından motive edilen” ve “araştırmaya bir problemden ziyade kaynaklardan başlayan bir tarih” olmasını isterdi, oysa öyle değildir. Vries, bu sonuçlara varmadan önce mikro tarihçiler tarafından yapılan araştırmalara ve ortaya konan sonuçlara baksaydı daha iyi olmaz mıydı? Genel olan, aslında araştırmamızın bitiş noktası değil başlangıç noktasıdır ve mikro tarihçilerin yeni konular ve yeni sorular önermek için kullanırken eleştirdikleri de Vries’in yaptığı ve tamamen yersiz olan bu tür genellemelerdir zaten.²¹

Şu halde mikro tarih, muhtelif şartlar altında bulunan farklı bağlamlardaki çok sayıda muhtemel sonucu test etmek için “muayyen ve genel bir konuyu kullanabilen” üretken prosedürler yaratmak amacıyla yola koyulur. Bunlar, tarihin tarihselci vizyonunu ısrarlı bir şekilde genellemeye matuf olup, aynı zamanda Vries’in biraz evvel sözü edilen yersiz genellemelerinin yeniden değerlendirilmesini de teklif eden yeni problemler ve yeni sorular önerebilecek prosedürlerdir. İki örnek verelim. Freud, Odipus kompleksinin geniş bir kapsama sahip olduğunu keşfetmişti (dolayısıyla genel bir sorudur bu), fakat herbirimizin kendi kişisel Odipus kompleksimizle ve kendi tarzımızda ilgilenmemiz gerektiğini de eklemişti (bu yönelim, dolayısıyla, sonsuz sayıda cevap içerir). Şöyle demişti

²⁰ Siegfried Kracauer, *History: The Last Things Before the Last*, New York, 1969, ss. 135-171.

²¹ Bkz. Jan de Vries’in bu sayıya yaptığı katkı, “Playing with Scales: The Global and the Micro, the Macro and the Nano”, *Past and Present*, vol. 242, Issue Supplement, 14 (November 2019), ss. 23-36.

Freud: “Herkes kendi Odipus kompleksine hakim olma görevini üstlenmelidir”.²² İkinci örnek: modern arazi piyasasındaki satıcılar ve alıcılar arasındaki ilişkilerin önemi araştırılırken (bu genel bir sorudur), buna mukabil (akrabalık, araziler arasındaki yakınlık, yabancılık gibi) ilişkilerin de, mahalli bir vakayı incelediğim çalışmamda gösterdiğim üzere, arazi fiyatlarını farklı şekillerde belirlemesine etki ettiğinin akılda tutulması gerekir.²³

Bu aslında, Fredrik Barth’ın antropoloji alanında²⁴ ve heterojenezin, yani mutasyonlar oluşturmaya izin veren bir sistemin dinamikleri hakkındaki tartışmaların da felsefe alanında kullanılmasını önerdikleri yöntemlere oldukça yakın olan bir ilerleme yöntemidir.²⁵

Kopuşlar

Elbette global tarih ile küreselleşme iki farklı şeydir. Tarihçilere önerilen şey bağlantıların, karşılıklı etkileşimlerin ve aynı zamanda da çatışmaların ve izolasyonculuğun dallanıp budaklanmasının incelenmesinin lehine olmak üzere, dünyayı Avrupa merkezli bir şekilde okumaktan artık vazgeçmeleri idi. Ayrıca siyasi ve kültürel durumları da tek tek ulus devletlere dikkat kesilmiş bir odağın ötesine uzanan olgular şeklinde incelemeleri idi; bundan hasıl olacak sonuç, siyasi sınırların en bariz şekilde kültürel ve ekonomik mübadeleler vasıtasıyla ve mütemadiyen nasıl aşıldığını görmektir. Bu, metodoloji açısından baktığımızda yeni bir fikir değildi; fakat Batı dışı toplumları dışlamış ya da en azından kenara itmiş olan bir tarih yazımına ilişkin ahlaki bir öz eleştiriye bir dereceye kadar olsa da yol açmıştı. Yapılması gereken şey, her bir ulusun iç süreçleri tarafından üretildiği düşünülen “tarih”in yine aynı şekilde ve yeniden inşa edilmesinin ötesine geçmekti. Bu perspektifin mütemmim cüzü, çalışılan vakaların bütün bağlamsal veçhelerini mümkün olduğu kadar adil bir değerlendirmeye tabi tutarak, belgelemedeki eşitsizlikleri telafi etmeye çalışma düşüncesiydi. Fakat bir bütün olarak dünyanın birbiriyle bağlantılı olduğu gerçeğine karşı daha uyanık bulunma tavrı ile ulusal devletlerin rollerinin arka plana atıldığı daha az Avrupamerkezci yaklaşımlara yönelik çağrılarının bir toplamı olarak düşünülen global tarih; bana, hakikaten bu kadar özel bir dikkati, bu kadar teberruyu ve ekstradan bu kadar çok sayıdaki profesörlük kürsüsünü hak eden özel bir hareket olarak ilan edilmeye layıkmiş gibi görünmüyor. Böyle bir perspektifi geliştirmek için sadece daha fazla sayıda araştırma merkezi kurmak yeterli olmaz mıydı? Mamafih, küreselleşmenin etkileri her yerde, hatta birbiriyle bağlantılı bir

²² Sigmund Freud, *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*, Wien, Leipzig, 1905. Fakat bu eserin Freud tarafından 1920’de yayımlanan son versiyonuna bir dipnot eklenmiştir, s. 82.

²³ Giovanni Levi, *Inheriting Power: The Story of an Exorcist*, trans. Lydia G. Cochrane, Chicago, London, 1988. Diğer yandan, mikro tarihin görünürdeki ünlü örneklerinden Luis González y González’in kaleme aldığı *Pueblo en Vilo* (Mexico DF, 1968) aslında bir yerel tarihtir. Emmanuel Le Roy Ladurie’nin yazdığı *Montaillou* ise (Paris, 1975) daha çok “aşağıdan tarihtir”. Bu eserin haddinden fazla gözardı ettiği genel problem; köylülerin, onları inançlarını inkar etmekten ziyade ölümü tercih etmeye teşvik eden, katharizmidir.

²⁴ Fredrik Barth, *Process and Form in Social Life*, London, 1981, ss. 14-104.

²⁵ Enrico Castelli Gattinara, *Strane alleanze*, Milano, 2003, ss. 57-80 ve ss. 145-156.

dünyada bile eşit bir şekilde hissedilmediğinden, bu noktada geçmişte olduğu gibi bugün de, olan bitenleri yanlış yorumlama potansiyeli mevcuttur; çünkü ekonomik faktörlere aşırı vurgu yapılması, küresel olgu üzerinde siyasetin ne kadar etkili olduğu meselesi ve dolayısıyla varlıklarını devam ettirdikleri halde ulus devletlerin rolünün de hafife alınması tercihi, global tarihi ekonomik küreselleşme ile özdeşleştiren bir çizgiye taşıma riskini içermektedir. Fernand Braudel kapitalizmin (imalat sanayileri ve finansal spekülasyonlar gibi) yatırım alanları ile coğrafi bölgeler arasında geçiş yapma konusundaki üstün hareketlilik yeteneğini zaten gözlemlemiştir. Kapitalizm, kendisini kontrol etmeye çalışan devletlerin ve devlet kurumlarının sergilediğinden çok daha büyük bir kıvraklık ve intibak kabiliyeti gösteriyordu. Bütün bunlara rağmen, ulus devletler geçmişte olduğu gibi bugün de ekonomik gelişmenin istikametinin belirlenmesinde anahtar bir rol oynamaya devam ediyorlar: fakat Braudel'e göre kapitalizm modern dönemde yalnızca devlet ile iş birliği yaptığı zamanlarda zafer kazanabildi ve bu da sadece Batı Avrupa'da vuku buldu. Kapitalizmin sözügeçen kendine has bu özellikleri, devletler kapitalizmi ve özellikle de kapitalizmin finansal veçheleri ile kapitalizmden kaynaklanan eşitsizlikleri fiilen kontrol etme kapasitelerini giderek daha bariz bir şekilde kaybederlerken bile, Avrupa devletlerini sömürge fetihlerine, yoğun bir kapitalizme, üstünlük sağlamaya matuf devletler arası çatışmalara dahil olmaya ve kapitalist gücü daha da temerküz etmeye zorlayan etkili bir karışıma dahil oldular.²⁶

Braudel'in pozisyonunun bilahare güncellenmesi gerekmiştir ve biz, devletlerle uluslarüstü ekonomik fenomen arasındaki ilişkiye yönelik artmakta olan bir ilgi olduğunu gördük. Kapitalizmin esnekliği ise artık tedricen vatansızlaşmak, kendini finanse etmek amacıyla üretim ekonomisi ile piyasaların ötesine geçmek ve yine kendini devletlerin siyasi kontrolünden veya bunların herhangi birine ihtiyaç duymaktan azade kılmak anlamına gelmeye başladı. Örneğin Giovanni Arrighi, kapitalizmin döngüsel bir şekilde finanslaşmasını ve Cenova'dan Hollanda'ya, İngiltere'ye, Amerika Birleşik Devletleri'ne hatta bugünlerde Uzak Doğu ülkelerine kadar uzanan bir bölgede cari olan devlet hegemonyalarını devre dışı bırakarak kendini "ticaret payları konusunda daha yüksek bir sıraya" taşımasını sağlayan piyasa ve üretim döngülerine müstenit bu sürecin nasıl yorumlanacağını formüle etti.²⁷

Bana öyle geliyor ki siyasi faktörler, ekonomik faktörlerden de öte, önemlerini korumaya devam etmektedirler, ayrıca çeşitli piyasalar aracılığıyla yatay bağlar tarafından birbirlerine bağlanan fakat aynı esnada birbirleriyle

²⁶ Fernand Braudel, *Civilization and Capitalism, 15th-18th Century, vol. III, The Perspective of the World*, 1979, trans. Siân Reynolds, Berkeley, 1992 [*Maddi Uygarlık: Gündelik Hayatın Yapıları, c. I; Maddi Uygarlık: Mücadele Oyunları, c. II; Maddi Uygarlık: Dünyanın Zamanı, c. III*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2017].

²⁷ Giovanni Arrighi, *The Long Twentieth Century*, New York, 1994. Thomas Piketty'nin çok satan *Le capital au XXIe siècle* başlıklı eseri ise bunun tam tersine, eşitsizliği azaltmak ve finansal kapitalizmi frenlemek için varlık vergisi tarh eden bir birleşik devletler hayali gibi gerçekleştirilmesi imkansız olan bir küresel ütopya ile son buluyor.

rekabet de eden devletlerin durumlarına ilişkin küresel veçheleri aklımızda tutarak, devletlerin Marx ve Weber'den Braudel'e kadar uzanan gelenekte bu kadar önem verilen rollerini küçümsemekten de artık vazgeçmeliyiz. Siyasi ve ticari çıkar gruplarının elinde toplanan ve son iki yüzyıl boyunca ölçülemeyecek oranda artan güç temerküzü, son elli yıl içinde vuku bulan finansal küreselleşme süreci karşısında bir dereceye kadar gevşedi. Mezkur süreç hem ardında bu eğilimi kabullenmekte çok yavaş hareket eden aktörler bıraktı hem ayrımları ve eşitsizlikleri vurgulayan dağınık bölgesel alanlara (ve bu bölgelerin mali ve parasal sistemlerine, refah politikalarına ve hukuk sistemlerine) bağlı kaldı. Bununla birlikte, daha önce olduğu gibi bugün de, sistemlerin devam etmekte olan çözülme süreçlerini ve ulusal devletlerin, krize düştükleri anlarda bile hâlâ gözardı edilemeyecek kadar önemli bir rol oynadıkları hususunu gözden kaçırmamalıyız.

Fakat bunlar mikro tarihin yüzleşebileceği konular mıdır? Uluslar ötesi bir dünyadaki problem yalnızca benzerlikleri değil aynı zamanda her siyasi pozisyonda ve lokal durumda üretilen spesifik cevapları da tanımlamaktır.

Sonuç

Sözlerimi genel bir gözlemle bitirmek isterim: global tarih ile mikro tarih arasında köklü bir karşıtlık olduğunu düşünmenin yararlı olacağına inanmıyorum. Bilakis, bu araştırma yaklaşımlarının tarihsel çalışmaların canlandırılmasına yaptıkları ve halen de yapabilecekleri hiç şüphesiz çok farklı katkılara odaklanmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Mikro tarih, ölçek küçültme vasıtasıyla, yeni bakış açılarının ve yeni açıklamaların nasıl ortaya çıkarılabileceğini gösteren bir metot temin eder; oysa global tarih, çalışılan dönemde neler olduğunu önceden bildiği için işlerin nasıl yürüdüğüne önceden karar verme eğilimindedir ve bu yüzden ötürü de burnunun hemen dibindeki şaşırtıcı bulguları kayda geçirme konusunda başarısız olmaktadır. Global tarihten gitgide daha fazla etkilenen tarihçiler, global tarihi başlangıçta sözünü ettiğim ikinci anlamda uyguluyorlar, aralarında uzak mesafeler bulunan farklı kültürler ile temas etmek zorunda kalmış insanlar arasındaki ilişkileri merkezi bir tema olarak muhafaza ediyorlar ve aslında mikro tarihe çok benzer bir tarih yazımı tarzını tatbik ettikleri halde bunun global tarih olduğuna inanıyorlar.²⁸ Elimizdeki şey bir tür orta yoldur, bu orta yolların çoğu da hiç şüphe yok ki "bağlantılı tarih"lere aittir. Bağlantılı tarihlerle ilgilenen tarihçilerin en ilginç olanı Sunjay Subrahmanyam'ın, Asya'daki Portekiz imparatorluğu üzerine yaptığı çalışmada

²⁸ Örneğin bkz., Francesca Trivellato, *The Familiarity of Strangers: The Sephardic Diaspora, Livorno, and Cross-Cultural Trade in the Early Modern Period*, New Haven, 2009; John-Paul Ghobrial, *The Whispers of Cities: Information Flows in Istanbul, London and Paris in the Age of William Trumbull*, Oxford, 2013; Romain Bertrand, *Le long remords de la conquête: Manille-Mexico-Madrid: l'affaire Diego de Avila (1577-1580)*, Paris, 2015.

tatbik ettiği “global tarih” ile, *Textures of Time* isimli eserindeki üç örneği değerlendirirken uyguladığı “mikro tarih”in arasında kararsız kaldığının söylenebilmesi kesinlikle bir rastlantı değildir²⁹ Onun bu tartışma hakkındaki fikri dengeli bir yargıda bulunmayı savunurken, somut şeylerden ziyade daha çok kelimelere müstenit bir karşıtlıktan kaçınmaya çalışmaktadır: “Ben şahsen hem “küreselleşme” kavramının hem güçlü bir teleolojik içeriğe sahip olan böyle sihirli bir iksirin işe yararlılığı konusunda şüpheliyim” [şüphe kelimesi Fransızca metinde agnostik şekilde ifade edilmiştir]³⁰ Ve şu sonuca varıyor: “Açıklamaya çalıştığım üzere, alan oldukça kompleks ve mütünevvi bir soy ağacına sahiptir, fakat kanımca, bu alanın arşivler ve metinler üzerinde ilk elden araştırma yapılan bir alan olmaktan ziyade, büyük ölçüde sentezin hüküm sürdüğü bir alan olduğu fikrini daha en baştan reddetmek önemlidir. Bu da demek oluyor ki, bazılarının “dünya dışı bir bakış” benimseyerek önerdikleri üzere, yoktan bir global tarih yazmak mümkün değildir... Herhangi bir tarihçi gibi, ben de belirli yerlere ve mekanlara bağlı kalıyorum ve sahip olduğum malumat ise metinleri, arşiv belgelerini ve resimleri okuma konusunda aldığım eğitimin doğrudan bir ürünüdür”.³¹

Subrahmanyam ile aynı fikirdeyim. Onun yukarıdaki ifadeleri, en azından “global tarih” kendi sorumluluk alanını daha dikkatli bir şekilde tanımlayınca ve altında çok sayıda geminin seyir ettiği bir tür yabancı bandıra olarak hizmet gören “küresel” fikrini kullanmaya son verinceye kadar, “global mikro tarih”in temelde herhangi bir türden ve gerçek anlamda bir tenakuz barındırmadığının ikrarıdır.³²

Kaynakça

- Adelman, J. (2017). *What is global history now?* Erişim (10.06.2019): <https://aeon.co/essays/is-global-history-still-possible-or-has-it-had-its-moment>
- Arrighi, G. (1994). *The long twentieth century*. New York: Verso.
- Barth, F. (1993). *Balinese worlds*. Chicago: University of Chicago.
- Barth, F. (1981). *Process and form in social life*. London: Routledge.
- Bayly, C. A. (2004). *The birth of the modern world: Global connections and comparisons 1780-1914*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Beckert, S. (2014). *Empire of cotton: A global history*. New York: Vintage.

²⁹ Sanjay Subrahmanyam, *Textures of Time: Writing History in South India 1600-1800*, New York, 2002.

³⁰ Sanjay Subrahmanyam, *On the Origins of Global History*, s. 21.

³¹ *a.g.e.*, s. 26.

³² Burada Conrad ile hemfikirim, *What is Global History?*, sonuç kısmı.

- Berg, M. (2005). *Luxury and pleasure in eighteenth-century Britain*. Oxford: Oxford University.
- Bertrand, R. (2015). *Le long remords de la conquête: Manille-Mexico-Madrid: l'affaire Diego de Avila (1577-1580)*. Paris: Seuil.
- Braudel, F. (1992). Civilization and capitalism, 15th-18th century, vol. III. *The Perspective of the World*. Siân Reynolds (Trans.), Berkeley: Harper and Row.
- Freud, S. (1905). *Drei abhandlungen zur sexualtheorie*. Wien, Leipzig: Franz Deudicke.
- Romain B. (2011). *L'histoire à parts égales: récits d'une rencontre orient-occident (XVIe-XVIIe siècle)*. Paris: Seuil.
- Cerutti, S. Grangaud, I. (2017). Sources and contextualizations: Comparing eighteenth century North Africa and Western European institutions. *Comparative Studies in Society and History*, ss. 5-33.
- Chibber, V. (2013). *Postcolonial theory and the specter of capital*. London, New York: Verso.
- Conrad, S. (2016). *What is global history?*. Princeton: Princeton University.
- Gattinara, E. C. (2003). *Strane alleanze*. Milano: Mimesis.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Ghobrial, J. P. A. (2014). The secret life of Elias of Babylon and the uses of global microhistory. *Past and Present*, no. 222, ss. 51-93.
- Ghobrial, J. P. A. (2013). The whispers of cities: Information flows in Istanbul, London and Paris in the Age of William Trumbull. Oxford: Oxford University.
- Ginzburg, C. (2018). *Nondimanco: Machiavelli, Pascal*. Milano: Adelphi.
- González, L. G. y. (1968). *Pueblo en vilo*. Mexico: Lectulandia.
- Grendi, E. (1977). Microanalisi e storia sociale. *Quaderni Storici*, xii, ss. 506-520.
- Grendi, E. (1994). Ripensare la microstoria. *Quaderni Storici*, xxix, ss. 539-549.
- Grendi, E. (1995). Introduction, Louis-André Gérard-Varet, Jean-Claude Passeron (Ed.) *Le modèle et l'enquête: Les usages du principe de rationalité dans les sciences sociales*, Paris: Editions EHESS.
- Kracauer, S. (1969). *History: The last things before the last*. New York: Oxford University.
- Kracauer, S. (1966). Time and history. *History and Theory: Studies in the Philosophy of History*, vol. VI, s. 65-78.
- Kurlansky, M. (1997). *Cod: A biography of the fish that changed the world*. New York, London: Walker Books.
- Ladurie, E. L. R. (1975). *Montaillou*. Paris: Gallimard.

- Levi, G. (2017). Für eine politische Anthropologie der katholischen Staaten des Mittelmeerraums. Franck Hofmann, Markus Messling (Ed.), *Fluchtpunkt: Das Mittelmeer und die europäische Krise*, s. 141-156. Berlin: Kadmos.
- Levi, G. (1988). *Inheriting power: The story of an exorcist*, Lydia G. Cochrane (Trans.), Chicago, London: University of Chicago.
- Mintz, S. W. (1985). *Sweetness and power: The place of sugar in modern history*. New York: Viking Adult.
- Piketty, T. (2013). *Le capital au XXIe siècle*. Paris: Seuil.
- Pomeranz, K. (2000). *The great divergence: China, Europe and the making of the modern world economy*. Princeton: Princeton University.
- Pomeranz, K, Topik, S. (1999). *The world that trade created: Society, culture and the world economy, 1400 to the present*. New York: Routledge.
- Salaman, R. (1985). *The history and social influence of the potato*. Cambridge: Cambridge University.
- Skinner, Q. (1969). Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory*, ss. 3-53.
- Subrahmanyam, S. (n.d.). *On the origins of global history*. <https://www.openidition.org/6540>, Liz Libbrecht (Trans).
- Subrahmanyam, S. (2002). *Textures of time: writing history in South India 1600-1800*. New York: Other.
- Torre, A. (2011). *Luoghi: La produzione di località in età moderna e contemporanea*. Rome: Donzelli.
- Torre, A. (2018). Micro/macro: local/global? El problema de la localidad en una historia especializada. *Historia Critica*, ss. 37-67.
- Trivellato, F. (2009). *The familiarity of strangers: The sephardic diaspora, Livorno, and cross-cultural trade in the early modern period*. New Haven: Yale University.
- Vries, J. (2019). Playing with scales: The global and the micro, the macro and the nano. *Past and Present*, vol. 242, Issue Supplement, 14, ss. 23-36.
- Vito, C. G. (2019). History without scale: The micro-spatial perspective. *Past and Present*, vol. 242, Issue Supplement 14, ss. 348-372.
- Warren, R. (2017). (Ed.), *The debate on postcolonial theory and the specter of capital*. London, New York: Verso.